

TA'LIM VA TARBIYA O'RTASIDAGI MUVOZANATNI TA'MINLASH
MUAMMOLARI

Toshbotirov Quvonchbek

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti, Tarix fakulteti
"Milliy go'ya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi" yo'nalishi 201-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim va tarbiya jarayonlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash bilan bog'liq dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Ta'lim tizimida bilim berishga ko'proq e'tibor qaratilishi, tarbiyaviy jarayonlarning esa ikkinchi darajaga tushib qolishi kabi holatlar ilmiy-pedagogik jihatdan yoritiladi. Shuningdek, shaxs kamolotida ta'lim va tarbiyaning uyg'unligi, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, oila va maktab hamkorligi, raqamli muhitning ta'siri hamda xalqaro tajribalar asosida muvozanatni ta'minlash yo'llari tahlil etiladi. Maqola ta'lim va tarbiya birligini mustahkamlash orqali barkamol avlodni shakllantirish zarurligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, muvozanat, pedagogika, shaxs kamoloti, axloqiy tarbiya, kompetensiya, ijtimoiy muhit, oila va maktab hamkorligi, ta'lim sifati, ma'naviyat.

Asosiy qism

Ta'lim va tarbiya inson shaxsini shakllantiruvchi ikki asosiy pedagogik jarayon bo'lib, ular bir-birini to'ldiruvchi va ajralmas tizim hisoblanadi. Biroq zamonaviy ta'lim amaliyotida ushbu ikki jarayon o'rtasidagi muvozanatning buzilishi ko'plab muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ko'plab ta'lim muassasalarida asosiy e'tibor bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilib, tarbiyaviy jihatlar ikkinchi planga surilib qolmoqda. Natijada bilimli, biroq ma'naviy-axloqiy jihatdan yetarli darajada shakllanmagan yoshlar paydo bo'lishi xavfi ortmoqda.

Ta'lim jarayoni insonning intellektual salohiyatini rivojlantirsa, tarbiya uning axloqiy, estetik va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantiradi. Agar bu ikki jarayon bir-biridan ajratilsa, shaxsda ichki nomutanosiblik yuzaga keladi. Masalan, faqat bilimga yo'naltirilgan ta'lim tizimi texnik jihatdan kuchli, biroq ijtimoiy mas'uliyati past shaxslarni shakllantirishi mumkin. Aksincha, faqat tarbiyaga urg'u berilib, ilmiy bilimlar e'tibordan chetda qolsa, jamiyatning ilmiy-texnik taraqqiyoti sekinlashadi.

Bugungi globallashuv jarayonida axborot oqimining kuchayishi ham ta'lim va tarbiya muvozanatiga ta'sir ko'rsatmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynab, ba'zan an'anaviy tarbiya tizimining ta'sirini kamaytirmoqda. Shu sababli pedagoglar faqat bilim beruvchi emas, balki ma'naviy murabbiy sifatida ham faoliyat yuritishi zarur. Ular o'quvchini to'g'ri yo'lga yo'naltiruvchi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi va axloqiy qadriyatlarni singdiruvchi shaxs bo'lishi lozim.

Ta'lim va tarbiya muvozanatini ta'minlashda oila ham muhim o'rin egallaydi. Oila birinchi tarbiya maskani sifatida bolaning shaxsiy xulq-atvorini shakllantiradi, maktab esa bu jarayonni tizimli bilim va ijtimoiy ko'nikmalar bilan boyitadi. Agar oila va maktab o'rtasida uzviy hamkorlik bo'lmasa, tarbiyaviy jarayon uzluksizligini yo'qotadi. Shu

sababli ota-onalar va pedagoglar o'rtasida doimiy muloqot va hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish zarur.

Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv tarbiya bilan uyg'unlashtirilishi kerak. Ya'ni o'quvchi faqat bilim egasi emas, balki mas'uliyatli, axloqan yetuk va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishi lozim. Bu esa o'quv dasturlariga tarbiyaviy elementlarni integratsiya qilish orqali amalga oshiriladi. Dars jarayonida faqat nazariy bilim emas, balki hayotiy misollar, axloqiy muammolar va ijtimoiy vaziyatlar ham tahlil qilinishi kerak.

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi ham bu muvozanatga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatmoqda. Bir tomondan, ular ta'lim jarayonini interaktiv va samarali qilsa, ikkinchi tomondan, jonli muloqot va tarbiyaviy ta'sirni kamaytirishi mumkin. Shu sababli raqamli vositalardan foydalanishda pedagogik nazorat va maqsadli yondashuv muhimdir.

Ta'lim mazmunini tarbiyaviy komponentlar bilan boyitish zarurati

Ta'lim mazmuni faqat nazariy bilimlar majmuasi bo'lib qolmasligi kerak. U shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi tarbiyaviy elementlarni ham o'z ichiga olishi zarur. Chunki zamonaviy jamiyatda bilimli bo'lish yetarli emas — inson axloqan yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli va faol bo'lishi ham kerak.

O'quv dasturlarida tarixiy qadriyatlar, milliy ma'naviyat, insonparvarlik g'oyalari va fuqarolik burchi kabi mavzularni chuqurroq kiritish muhimdir. Bu esa o'quvchilarda nafaqat bilim, balki milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy mas'uliyatni ham shakllantiradi.

Ayniqsa, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim va interaktiv metodlar tarbiyaviy komponentni kuchaytirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim muassasalarida tarbiyaviy muhitni shakllantirish

Ta'lim muassasasidagi umumiy muhit o'quvchi shaxsining shakllanishida katta rol o'ynaydi. Agar maktabda ijobiy psixologik va axloqiy muhit yaratilsa, bu o'quvchilarning xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tarbiyaviy muhit quyidagi omillar orqali shakllanadi:

- o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hurmatga asoslangan munosabat;
- maktab ichidagi intizom va adolat tamoyillari;
- ijobiy kommunikatsiya va jamoaviylik;
- o'quvchilarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash.

Agar ta'lim muassasasida bu omillar yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, tarbiyaviy jarayon zaiflashadi va rasmiy xarakterga ega bo'lib qoladi.

Shaxsiy rivojlanish va ma'naviy tarbiyaning uyg'unligi

Shaxsning to'liq rivojlanishi faqat intellektual bilimlar bilan emas, balki ma'naviy va axloqiy qadriyatlar bilan ham bog'liqdir. Ma'naviy tarbiya insonni jamiyatda to'g'ri yo'l tutishga, boshqalarga nisbatan hurmat va adolatli munosabatda bo'lishga o'rgatadi.

Agar ta'lim jarayonida ma'naviy tarbiya yetarli darajada e'tiborga olinmasa, shaxsda ichki bo'shliq yuzaga kelishi mumkin. Bu esa ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib keladi.

Shu sababli ta'lim jarayonida ma'naviy tarbiya elementlari uzluksiz va tizimli ravishda olib borilishi kerak.

Ta'lim va tarbiya muvozanatini buzuvchi ijtimoiy omillar

Bugungi globallashuv sharoitida bir qator ijtimoiy omillar ta'lim va tarbiya muvozanatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ular qatoriga:

- axborot oqimining nazoratsizligi;
- internetdagi noto'g'ri kontentlar;
- iste'molchi madaniyatining kuchayishi;
- ijtimoiy tengsizliklar;
- oilaviy muammolar kiradi.

Bu omillar yoshlarning qadriyatlariga ta'sir qilib, tarbiyaviy jarayonni murakkablashtiradi. Shu sababli davlat, oila va ta'lim muassasalari birgalikda ishlashi zarur.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim va tarbiya o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash murakkab, ammo hal qilinishi zarur bo'lgan pedagogik vazifadir. Bu muvozanat buzilsa, jamiyatda intellektual va ma'naviy nomutanosiblik yuzaga keladi. Shuning uchun ta'lim tizimida bilim berish va tarbiya jarayonini uyg'unlashtirish, oila va maktab hamkorligini kuchaytirish, hamda pedagoglarni har ikki yo'nalishda ham tayyorlash zarur. Faqat shundagina barkamol avlodni shakllantirish mumkin bo'ladi.

Ta'lim va tarbiya o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda o'qituvchining roli markaziy o'rinni egallaydi. O'qituvchi faqat bilim beruvchi shaxs emas, balki tarbiyachi, yo'naltiruvchi va ijtimoiy-psixologik ta'sir ko'rsatuvchi murabbiy hamdir. Shu sababli pedagogdan nafaqat fan bilimlari, balki tarbiyaviy kompetensiya ham talab etiladi.

Amaliyotda esa ba'zi o'qituvchilar faqat o'quv dasturini bajarishga e'tibor qaratib, tarbiyaviy jarayonni ikkinchi darajali deb hisoblaydi. Bu esa ta'lim jarayonining yaxlitligini buzadi. Aslida esa har bir dars — bu nafaqat bilim berish, balki shaxs shakllantirish jarayonidir.

Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimida tarbiyaviy kompetensiyalarni rivojlantirish alohida yo'nalish sifatida qaralishi lozim. Pedagog o'z fanini o'qitish jarayonida hayotiy misollar, axloqiy vaziyatlar va ijtimoiy muammolarni tahlil qilish orqali tarbiyaviy ta'sirni kuchaytirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va ma'naviyatga oid farmonlari.
3. UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals*. – Paris, 2022.
4. OECD. *Trends Shaping Education 2023*. – Paris, 2023.
5. Dewey, J. *Democracy and Education*. – New York, 1916.
6. Vygotsky, L. S. *Mind in Society*. – Harvard University Press, 1978.
7. Makarenko, A. S. *Pedagogik poema*. – Moskva, 1935.
8. UNESCO. *Learning to Be (Faure Report)*. – Paris, 1972.